

BUITEN

27^E JAARGANG N^O. 30

ZATERDAG 29 JULI 1933

VICTORIA REGIA'S IN DEN PLANTENTUIN TE RIO DE JANEIRO

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

VICTORIA REGIA'S IN DEN PLANTENTUIN TE RIO JANEIRO (ILL.)	BLZ. 355
UIT HET GODSDIENSTIGE LEVEN IN MIDDELEEUWSCH ITALIË, DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI (5)	BLZ. 356—357
DE BLIJDE UITKOMST, DOOR JAN VERHEIJEN	BLZ. 357, 364—366
HET PALEIS SCHOENBRUNN TE WEENEN (GEÏLL.), DOOR WILLEM M. BEKAAR	BLZ. 358—361
DROOGBLOEIERS (GEÏLL.), DOOR G. KROMDIJK	BLZ. 361—362
DE GOUDMEREL (GEÏLL.), DOOR R. J. DE STOPPELAAR	BLZ. 362—363
LANGS DE ZAAAN (GEÏLL.). (SLOT), DOOR H.	BLZ. 364—366

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74—76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

Uit het godsdienstige leven in Middeleeuwsch Italië

5) DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI

OVERAL waar hij kwam, liet hij deze schilden met het monogram van Christus vervaardigen en dikwijls zette hij dit teeken aan zijn zijde of hing het boven zijn hoofd.

Toen in Bologna een ambachtsman, die vroeger speelkaarten vervaardigde en tengevolge van de preeken tegen het spelen geen werk meer had en in geldnood zat, bij hem klaagde, raadde Bernardino hem aan, schildjes te verkoopen met het teeken van Christus, dan zou hij werk in overvloed vinden.

Dezelfde leus: vrede! vrede! die van Catharina's lippen klonk, was een der voornaamste thema's van Bernardino's preeken. Ook bestreed hij de luxe der vrouwen en den woeker. Bijna in iedere stad, waar hij predikte, richtten de vrouwen brandstapels op voor de „ijdelheid" en brachten daar reukwerk, colliers, schoenen met al te hooge hakken, handspiegels en luxueuze hoofddeksels. Zelfs in Florence, in den tijd dat daar de kunst reeds een hooge trap van ontwikkeling had bereikt, toen Ghiberti en Donatello hun sculpturen beitelde, toen Massacio de kapel Brancacci schilderde, verbrandden de vrouwen, overreed door Bernardino, op het plein „Santa Croce" hun „ijdelen tooi".

In April 1425 keerde Bernardino naar zijn vaderstad Siena terug en zijn roem ging den grooten prediker reeds vooruit. Het volk en de Signoria gingen hem tegemoet, voor het raadhuis werd een altaar en een preekstoel opgericht, benevens een estrade voor de oudsten. Te Siena, in de kathedraal, staat een beeld van Sano di Pietro, voorstellende Bernardino op den preekstoel, op het raadhuisplein. De prediker houdt voor zich uit een schild met het teeken van Christus, op de estrades zitten de priors in scharlaken en beneden knielen aan de eene zijde vrouwen met witte doeken op het hoofd, aan de andere zijde mannen.

Wellicht meer dan elders had Albizzeschi hier in zijn geboortestad aanleiding voor boetpredikaties, maar in elk geval waren zijn woorden een uiting van warme gehechtheid aan Siena, aan deze door hartstochten verscheurde zondares.

Het smartte hem, dat de kathedraal, begonnen in de XIIIe eeuw, nog steeds niet was voltooid, hij maande en smeekte de Signoria zich dit grootsche werk ter harte te nemen. Ook de Sienesche vrouwen gaven hem heel wat reden tot verwijten. De uitwerking van zijn predikaties was gelijk aan die in Florence; spoedig werd op het plein een soort kasteeltje van hout gebouwd en de vrouwen brachten daar meer dan vier honderd tashjes met de duurste toiletartikelen en galanterieën, om ze aan de vlammen prijs te geven.

Maar niet alleen vrouwen, zelfs mannen en jongelingen

waren als betooverd door zijn preeken en Aeneas Sylvius Piccolomini, de latere paus Pius II, die ze aanhoorde, werd zóó meegesleept door de leeringen van den monnik, dat, gelijk hijzelf vertelt, hij bijna lid van de orde geworden was.

Bernardino, die vooral het teeken van Christus populair wilde maken, liet eens in een grootsche processie dit embleem door Siena voeren. De geheele Signoria nam deel aan deze plechtigheid en het schild van Bernardino was omringd door reliquieën. Daarna lieten de priori tot eeuwige gedachtenis een groot teeken van Christus op den buitenmuur van het raadhuis schilderen, dat thans nog dit fraaie gebouw siert. Vele burgers versierden eveneens den gevel hunner huizen met het teeken van Christus, in steen uitgehouwen en heel wat monogrammen zijn thans nog overgebleven.

Ten einde de principes van Bernardino's leeringen te doen bestendigen, vooral met het oog op het beperken van overdaad, het besparen op bruidsschatten en het bevorderen van huwelijken, vaardigde de Signoria een verordening uit, genaamd de „Riformagioni di frate Bernardino". Te Perugia werden soortgelijke bepalingen ingevoerd, nog steeds bewaard onder den titel „Statuta S. Bernardini".

Den negenden Juni 1425 nam Albizzeschi voorloopig afscheid van zijn vaderstad, om naar Umbrië te trekken, het land van den Heiligen Franciscus.

In Arezzo, in Perugia, in Orvieto heeft hij veel goeds verricht, maar hoewel zijn apostolische werkzaamheid voor Midden-Italië een zegen was, wilden vijandige monniken hem uit naijver ten val brengen.

Zijn voornaamste tegenstanders waren de Dominicanen, die deels uit concurrentiestrijd, deels om principiële redenen, openlijk en in het geheim, de orde van St. Franciscus steeds bestreden.

De Dominicanen zagen in deze teekens met den naam van Christus, die Bernardino overal invoerde, een voor den godsdienst gevaarlijk novum, zij gaven voor, te vreezen, dat deze schildjes een voorwerp van afgoderij zouden worden bij het onontwikkelde volk. Zij gingen uit van hetzelfde standpunt als destijds de iconoclasten, die de schilder- en beeldhouwkunst bestreden.

De voornaamste tegenstander van Bernardino was broeder Manfred, die de leeringen van den Sieneschen prediker in Lombardije veroordeelde. Deze Dominicaan had namelijk de spoedige komst van den Antichrist voorspeld en Bernardino achtte dit een gevaarlijk verspreiden van schrik in de door oorlogen uitgeputte maatschappij. De uit het veld geslagen tegenstander vergaf den Franciscaan deze beleediging niet.

Op heimelijke wijze schilderden de Dominicanen te Rome Bernardino af als een gevaarlijken ketter en bewogen paus Martinus V, hem ter verantwoording te roepen voor de Roomsche Curie. Zij wisten de zaak zóó te regelen, dat het onderzoek aan hun orde werd overgelaten en eer Bernardino nog te Rome was aangekomen, wisten zij niet slechts den paus, maar ook het Romeinsche volk tegen hem op te stoken. Tenzelfdertijd begonnen zij door geheel Italië een agitatie tegen het teeken van Christus en weigerden de absolutie aan de eigenaars van huizen, waarop dit embleem was aangebracht. Het gepeupel, steeds bereid om hen in het gezicht te slaan, tegen wie een agitatie wordt op touw gezet, begroette overal de Franciscaan met geschreeuw.

Te Rome echter, dank zij den goeden indruk, die Bernardino op den paus maakte, was de zaak spoedig beslist en het kostte den beschuldigde weinig moeite, zich vrij te pleiten van ketterij, zoodat de Franciscaan in alle opzichten gerehabiliteerd werd.

De Dominicanen leden een volkomen nederlaag, te meer, waar de paus aan Bernardino toestond in den Sint Pieter en andere kerken te Rome te prediken. Weldra werd deze Franciscaan de populairste persoon in de Apostolische hoofdstad, van waar hij zijn prediktocht met groot succes voortzette.

De Dominicanen rustten echter niet. Nauwelijks was paus Martinus V gestorven (1431), of zij wendden zich tot den kardinaal, die waakte voor de zuiverheid des Geloofs, om tegen Bernardino te ageeren en benutten het feit, dat in Bologna, in de kerk van St. Petronius, het teeken van Christus boven het hoofdaltaar werd geplaatst.

Wederom werd Bernardino naar Rome geroepen, maar ditmaal voerden de Dominicanen het proces zoo in het geheim, dat zelfs de paus er aanvankelijk onkundig van bleef. Zij zouden hun heimelijke bedoeling om den gehaten rivaal

veroordeeld te krijgen hebben bereikt, wanneer de Sieneezen de geheele intrigue niet hadden doorzien. Begrijpende wat er gaande was, zonden zij onmiddellijk een vertegenwoordiger naar Rome, die in overleg met kardinaal Canini, den gewezen aartsbisschop van Siena, de geheele intrigue blootlegde.

De paus, verontwaardigd, dat men zulk een belangrijke aangelegenheid zonder zijn medeweten trachtte te bedisselen, gelastte het proces te staken en in een speciale bul van 7 Januari 1432 verklaarde hij, dat Bernardino onschuldig was.

De triumfeerende Franciscanerorde verbreidde toen met nog meer energie den cultus van den „naam van Jezus” — aldus werd deze vereering later genoemd — door geheel Katholiek Europa. Het trigram van S. Bernardino ziet men thans nog niet alleen op gebouwen in Italië, maar ook in Frankrijk, in Duitschland en Spanje. Op het prachtig versierde huis te Burgos, het zoogenaamde Casa del Cordon, bevindt het zich eveneens. Bovendien is het teeken door den stichter der Jezuïeten, Ignatius Loyola, tot embleem dezer machtige orde gekozen en paus Clemens VII en Innocentius XIII hebben een afzonderlijken feestdag ingesteld van den naam van Jezus.

Als vergoeding voor de vervolgingen wilde de paus Bernardino tot bisschop van Siena maken. De bedelmonnik nam deze onderscheiding echter niet aan, hij wenschte, zooals hij later in een preek te Siena uitlegde, de volle vrijheid van spreken, „ronduit en niet binnensmonds”, die hij als hooggeplaatst dignitaris der kerk zou missen. „Nihil habeo nisi linguam”, „behalve mijn tong bezit ik niets”, zei hij tot een Franschen Franciscaner en dat was hetgeen Bernardino wenschte.

Uitgeput door arbeid en strijd trok Bernardino zich ten slotte terug in zijn geliefd klooster te Capriola, om daar zijn voornaamste preeken te noteeren, ze systematisch te ordenen, zijn leeringen te catalogiseeren en zijn geestelijk erfdeel aan zijn opvolgers te vermaken.

Deze preeken werden snel verspreid over de geheele Christenwereld en dienden langen tijd den geestelijken als voorbeeld voor rhetoriek. Bernardino schreef ze in het Latijn, in den trant en den stijl der „geleerden”, vandaar dat zij op schrift heel wat van de frisheid hebben verloren, waarmede ze voor het verzamelde volk werden voorgedragen.

Een aanzienlijk aantal preeken — en wel de vijf en veertig, die Albizzeschi te Siena hield in den zomer van 1427 — zijn tot ons gekomen in het Toscaansche dialect, zooals ze voor het raadhuis en voor de Franciscanerkerk werden gehouden.

Een van zijn hoorders, een lakenverwer te Siena, maestro Bartolomeo, liet zijn werk staan, om woord voor woord de preeken van den beroemden Franciscan te noteeren. Hij zat op de markt en met de griffel op zijn wastafeltjes teekende hij alles op, gelijk de beste stenograaf. Naar huis gekeerd, werkte hij de notities uit op papier en dit was geen gering werk, want de preeken duurden van drie tot vier uren. Blijkbaar was dit een ontwikkeld verwer en hij heeft stellig het verkorte schrift gebruikt, dat in de Middeleeuwen algemeen bekend was. Met dit werk heeft hij zich heel verdienselijk gemaakt voor de Italiaansche letterkunde uit de XVe eeuw.

Na zijn preeken dus op schrift te hebben gezet, hervatte Bernardino in 1436 weer predikend zijn zwerfend leven door Italië, maar lang kon hij dit niet voortzetten, want de paus benoemde hem tot hoofd der observanten, wier aantal door zijn werkzaamheid zeer was toegenomen.

Steeds meer nieuwe kloosters van observanten werden gesticht, die ook genaamd werden „spirituali”, ter onderscheiding van de broeders „conventuales”, die minder rigoreus van opvattingen waren en de noodzakelijkheid van een gemeenschappelijk kloostergoed inzagen.

De Franciscanerorde nam zulk een vlucht gedurende de eerste twee eeuwen van haar bestaan, dat men tijdens het leven van S. Bernardino in de geheele Christenwereld twee honderd duizend Franciscaner monniken telde, waarvan een aanzienlijke minderheid tot den strengen regel der observanten behoorde.

Evenals St. Franciscus verbood Bernardino den broeders, goud aan te nemen, vreezende, dat hierdoor hun geldzucht zou worden opgewekt. Menigmaal werd hem een aanzienlijke som geboden voor het bouwen van een klooster, maar Bernardino leefde van dag tot dag, „gelijk de vogelen des hemels” en wilde geen geld zien noch aanraken of inzamelen.

Zelfs gouden voorwerpen, als offer aangeboden, mochten zijn adepten niet aanvaarden.

Als administrateur, als leider van het groote leger van observanten, gevoelde Bernardino zich echter niet in zijn element. Van kindsbeen af was hij gewend aan apostolische werkzaamheid en daarin zag hij zijn roeping. Hij vroeg derhalve den paus hem van het vicariaat te willen ontheffen en toen dit verzoek was toegestaan, hervatte hij weer zijn zwerfend leven als prediker. Met groot enthousiasme werd hij ontvangen in de universiteitsstad Padua, waar hij een grootendeels zeer ontwikkeld publiek vond. Daarna keerde hij nogmaals terug naar Siena, vertoefde een tijdlang in zijn Capriola, maar, wars van alle rust, ondernam hij tegen het einde van zijn leven een laatste reis naar Zuid-Italië.

Vermoeid van den arbeid en ziekelijk als hij was, wilden de broeders te Capriola hem niet laten vertrekken, maar Bernardino liet zich niet weerhouden en besteed, niet bij machte te voet te gaan, een ezel om den verren tocht te beginnen. Zijn lichaam kon echter deze inspanning niet meer volhouden. Aan de grens van het koninkrijk Napels, waarheen hij de woorden van troost wilde brengen, werd Albizzeschi ziek en omringd door zijn jongeren, ontsliep hij den 20en Mei 1444 in het Franciscanerklooster te Aquila.

De kroniekschrijvers der orde verhalen, dat hij stierf met een glimlach op de lippen en de Franciscanen zongen bij zijn stoffelijk overschot het gedeelte uit Magnificat: „Vader, Uw naam heb ik doen kennen aan de menschen, wien Gij mij gezonden hebt, thans bid ik voor hen en niet voor de wereld, want ik kom tot U. Alleluïa!” —

De dertiende eeuw was in vele opzichten, op gebied van maatschappelijke instellingen, van letterkunde, kunst en wat den kansel aangaat een tijd van beroering. De beroemde predikers der kruistochten wisten geheele volkeren mede te slepen en de bekwaamste van hen, Bernard de Clairveaux, trok door Frankrijk, Duitschland en Italië, om aan te vuren tot een oorlog tegen de ongelooften.

Het waren echter eer missionarissen van groote Christelijke ideeën, predikers voor koningen en ridders, dan raadsmanen en vrienden van het volk. Hun redenaarskunst heeft geen diepe sporen nagelaten en in de XIVe eeuw had de preekstoel maar weinig invloed.

De wereldlijke geestelijkheid had de redenaarskunst bijna geheel verwaarloosd, de hogere dignitarissen der kerk, de bisschoppen, achtten het beneden hun waardigheid den kansel te beklimmen, de lagere clerus, die het volk moest onderrichten, sprak meestal in het Latijn en de grootste helft der toehoorders verstond dit niet. De geestelijken deden hoegenaamd geen moeite, om iets nieuws te verkondigen, zij herkauwden de oude uit de vroege middeleeuwen verzamelde preeken, samengesteld in den tijd, dat de scholastieke filosofie bloeide. Men weidde uit over de finesses van decretalen, hield op den preekstoel verhandelingen over kanoniek recht, maar leering werd er niet gegeven. Zeer typeerend over deze geestelijke luiheid was een uiterst populaire bundel preeken, ten gebuik van priesters, getiteld: „Dormi sicure”, „slaap rustig”, want als je wakker wordt, zul je een preek kant en klaar vinden in dit boek en hoef je je hoofd niet te breken.

Dante klaagt er over, dat het Evangelie verwaarloosd werd, niet het Woord Gods werd geleerd, maar juridische spitsvondigheden. *(Wordt vervolgd)*

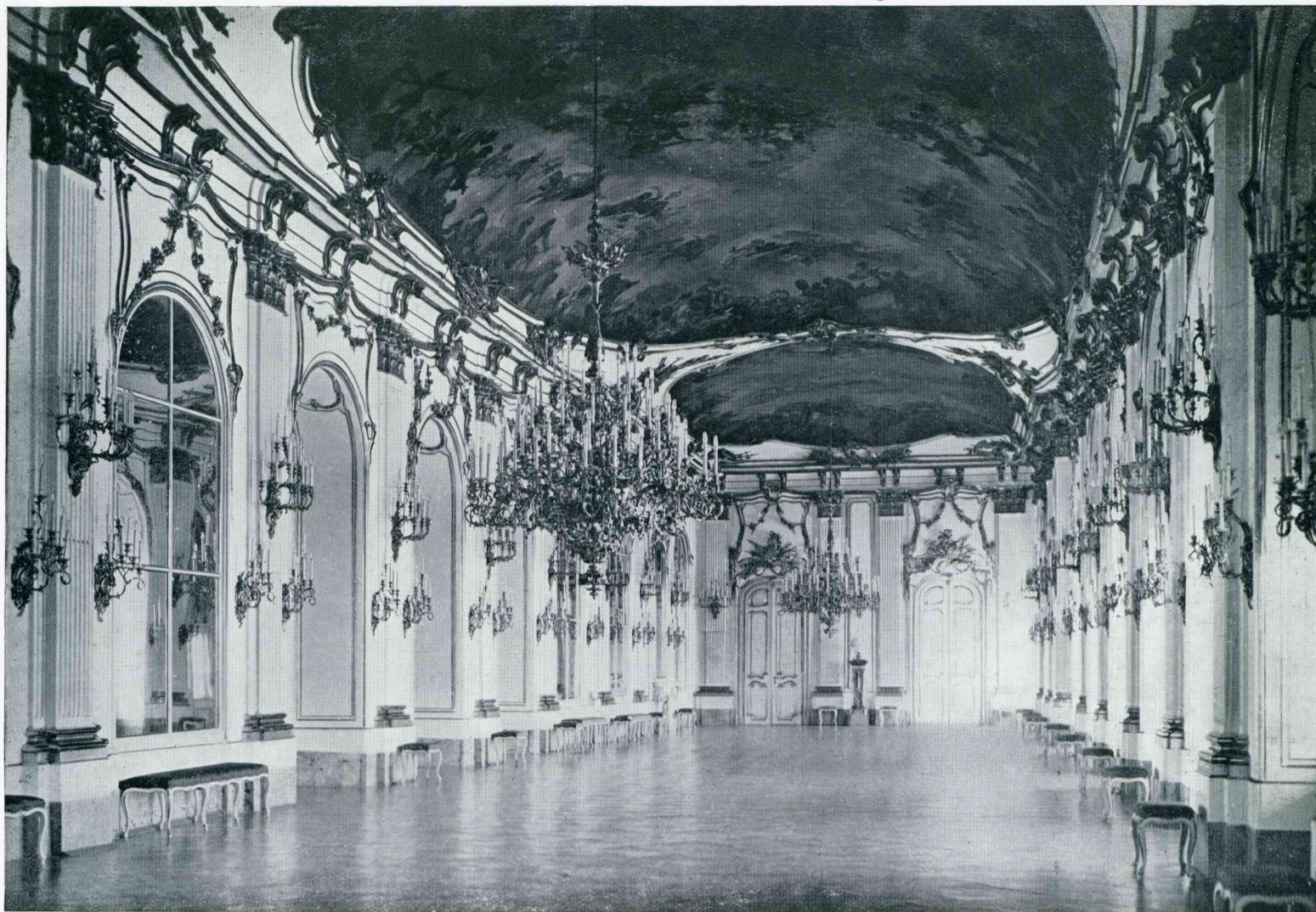
DE BLIJDE UITKOMST

DOOR JAN VERHEIJEN

DE oude rentenier Verschuure zit onder den jongen noteboom achter z'n huis en smooit met langzame trekken zijn vuil wit pijpke.

De late Augustuszon broeit over den hof die onbebouwd en verwaarloosd zich uitstrekt tot aan de spoorlijn, waarover zes maal daags een klein aamechtig lokaaltje komt gedenderd.

Verschuure heeft 't provinciale krantje gelezen, dat Drikske d'n besteller hem telkenmiddag brengt met 't zelfde praatje: „Ier Verschuure, dar edde weer oew kraant, g'et tijd genogt om 'm eelemaal uit te pikke”. Soms ook stopt hij hem een oud exemplaar in de handen, maar Verschuure merkt dat niet. Hoogstens zegt hij dan in zich zelf: „Mar wa zumme nauw toch ebbe. . . da's verleje week nauw precies 't zelfde gebeurd. . . 't is toch zot. . . 't is toch wa te zegge tegeswoordig. . . .” *(Slot op bladz. 364)*

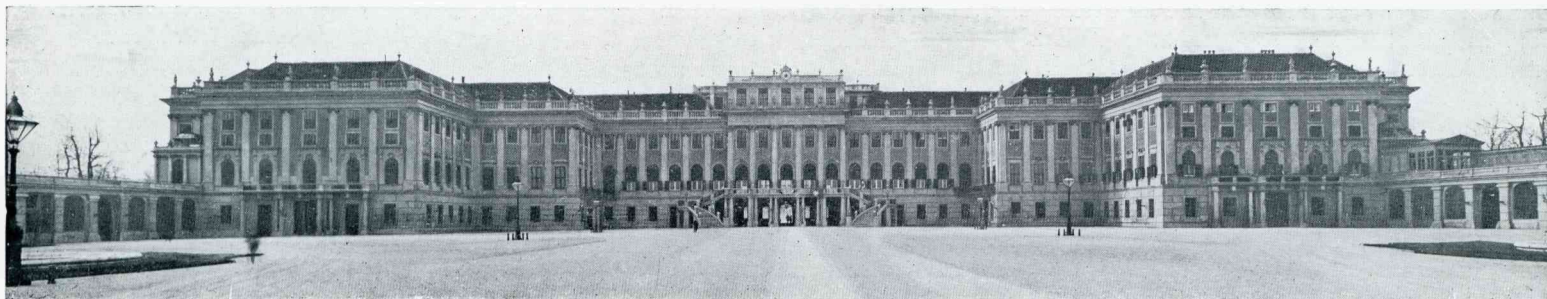
DE GROOTE FEESTZAAL VAN SCHOENBRUNN

Het paleis Schoenbrunn te Weenen

DOOR WILLEM M. BEKAAR

WEENEN is niet alleen de stad van de liederen en van de muziek, de stad van de wereldberoemde groote Weenske opera, waaraan de vermaardste sterren van onze geheele aarde verbonden zijn, de stad van de prachtige concerten, die er zoowel des winters als des zomers, gedurende alle twaalf maanden van het jaar, in een onafgebroken reeks plaats vinden, het is niet alleen de stad, waarin de meeste operettes geboren werden en waarvan de Weenske walsen en de Weenske liederen en wijzen naar alle deelen en uithoeken van onzen globus zijn gevlogen, het is niet alleen de stad van den door niemand minder dan door den onsterfelijken Johann Strauss bezongen breeden Donau met zijn steeds voortkabbelende, bijna melodieuze zingende golven, het is niet alleen de stad van den Prater met zijn Riesenrad en zijn ontelbaar veel gemakkelijksétablissementent, niet alleen de stad van het Wienerwald, welks zacht golvende heuvelen zich tot in het hartje van de stad voortzetten, niet alleen de stad van de Weenske mode en van den zoozeer gewaardeerden Weenschen smaak, maar het is ook de stad van de vele schitterende paleizen en prachtige parken, in welke nog steeds een geest schijnt voort te leven van sedert lang vervlogen dagen en jaren. ☞ Wanneer wij aan de Weenske paleizen en parken denken, denken wij in de allereerste plaats aan Schönbrunn. Want Schönbrunn overtreft alles! Zelfs het majestueuse en kolossaal imposante en uitgestrekte gebouwencomplex van den Hofburg, het winterpaleis van de Habsburgsche keizers in het hartje van de binnenstad, zelfs het schitterende en sierlijke Belvédère-paleis met zijn pretentieuze aangelegde rococotuinterrassen, welk gebouw eens tot zomer-residentie diende van den ons ook uit onze eigen vaderlandsche geschiedenis welbekenden Oostenrijkschen veldheer prins Eugenius van Savoye, en al die ontelbaar vele andere paleizen en tuinen, die Weenen een bijzonder cachet geven en die getuigenis afleggen van den buitengewoon ontwikkelden fijnen smaak en den grooten kunstzin van de Oostenrijkers in de schoone

tijden van weleer. ☞ Schönbrunn is een waar pronkjuweel, het is een van de allerfraaiste lustsloten van de geheele wereld, en het kan zich gerust met Versailles meten, al heeft het niet zulke betooverende en geraffineerd aangelegde waterwerken als dit paleis, dat in de geschiedenis van Frankrijk en van het Fransche volk zulk een belangrijke rol gespeeld heeft. ☞ Schönbrunn is de trots van elken Weener. Onafgebroken rijen Weeners trekken er elken dag heen. Vooral natuurlijk wanneer het mooi weer is. Wanneer de Weeners klein zijn en wanneer zij groot zijn, wanneer zij arm of rijk zijn, oud of jong zijn, . . . dat doet er alles niets toe! . . . zij tijgen naar Schönbrunn. Hun Schönbrunn, waarvan zij nog net zooveel houden als in de tijden, dat er nog een keizer en een keizerin, en aartshertogen en aartshertoginnen in dit slot huisden. ☞ Laat ik u echter eerst, voordat ik nog wat meer omtrent dit paleis ga vertellen, mededeelen, hoe men den naam ervan eigenlijk uitspreekt. De meeste Nederlanders gelooven, dat men „Schönbrunn” zegt met den klemtoon op de eerste lettergreep: de „mòdie bron”, maar dat is niet zoo. Wanneer zij naar Weenen komen, zijn zij meestal stomverbaasd, want men zegt „Schönbrunn”, met den nadruk op „brunn”. Het slot ontleent zijn naam aan een „mooie bron”, die in het jaar 1619 door keizer Mathias, toen hij op de jacht was, ontdekt werd. ☞ In het begin van de veertiende eeuw stond op de plaats, waar zich thans het paleis verheft, een molen, die „Kattermühle” geheeten werd. In 1471 werd er een klein kasteeltje bij gebouwd, dat den naam Katterburg kreeg. In 1569 kwam keizer Maximiliaan II, de neef van Karel V en kleinzoon van Philips den Schoone en Johanna van Arragon en van Castilië, in het bezit van het kasteeltje. Hij liet het geheel verbouwen en maakte er een jachtslot van. ☞ In 1683 werd dit gebouw vernield door de Turken, die de stad Weenen belegerden. In 1695 maakte keizer Leopold I een begin met het weer opnieuw opbouwen van het slot. Het werd volgens het ontwerp van den beroemden bouwmeester Johann Bernhard Fischer von Erlach opgetrokken.

DE VOORGEVEL VAN HET SLOT SCHOENBRUNN

In 1700 was het paleis zoo goed als geheel gereed. Keizer Josef I, die van 1705 tot 1711 regeerde, hield zich met voorliefde in Schönbrunn op. In 1707 werd er het huwelijk voltrokken tusschen koning Karel III van Spanje en Elisabeth Christina van Brunswijk-Wolfenbüttel. ☞ Eerst onder keizerin Maria Theresia bereikte Schönbrunn het hoogtepunt van zijn pracht. De zalen en vertrekken werden op schitterende wijze ingericht en onder haar regeering werd ook het uitgestrekte park aangelegd. Wij Nederlanders kunnen er trotsch op zijn — en er zijn eigenlijk maar veel te weinig Nederlanders, die dit weten! — dat dit park het werk is van een landgenoot, van Adriaen van Stekhoven, een Leidenaar, die door Gerhart van Swieten, den lijfarts van Maria Theresia, — in 1700 ook te Leiden geboren — naar Weenen was geroepen en die op zijn raad door de keizerin tot hoofd van het park was aangesteld. Een andere landgenoot hielp hem bij zijn werk, dat was Richard van der Schot, een Delftenaar die hem later als „Hoff-, Lust- und Oranien Gärtner” zou opvolgen. Deze was van 1780 tot 1790 keizerlijk en koninklijk hofstuin directeur. Een zoon van hem, Josef van der Schot, werkte in den botanischen tuin van de Weensche hoogeschool aan den Rennweg, welke door alweer een anderen landgenoot, den beroemden botanicus Nicolaas Jacquin, in het leven was geroepen. Jacquin was in het jaar 1727 als zoon van den lakenhandelaar Claudius Nicolaas Jacquin te Leiden geboren. Ook hij was, nadat hij eerst te Leiden met Gerhart van Swietens zoon Godfried te Leiden en dan een poos te Parijs gestudeerd had, door Van Swieten naar Weenen geroepen. Later zou hij aan het hoofd van een paar Oostenrijksche expedities naar West-Indië en naar Venezuela trekken. Richard van der Schot ging als assistent met hem mede. Zij hebben ontelbaar veel vreemde planten en tal van exotische dieren van deze expedities mee naar Oostenrijk gebracht, welke ten deele in het park van Schönbrunn en in den botanischen tuin, en ten deele ook in den tot Schönbrunn behoorenden dierentuin werden ondergebracht. Want Schönbrunn bezit een diergaard, in welke keizerin Maria Theresia en haar echtgenoot Frans I van Lotharingen reeds buitengewoon veel belang stelden. In het midden van deze diergaard stond — en staat nog steeds — (tegenwoordig is het des zomers een papegaaienhuis!) een achthoekig paviljoen, waarvan het plafond door den beroemden Italiaanschen kunstenaar Gregor Guglielmi met episodes uit de Metamorphoses van Ovidius beschilderd is. In dit paviljoen plachten de keizer en de keizerin bij mooi weer het ontbijt te gebruiken. Zij konden dan op hun gemak naar de vele wilde dieren achter de tralies kijken, die hen aan alle kanten omringden. ☞ In dien tijd trad ook Wolfgang Amadeus Mozart voor de allereerste maal voor het hof van Maria Theresia op. Dit geschiedde in Schönbrunn, en wel in het jaar 1762. Mozart telde toen eerst zes jaar. Hij was met zijn vader naar Weenen gekomen en aldaar was het hier bekend geworden, wat voor een virtuositeit hij in het pianospelen bezat. Hij werd naar Schönbrunn ontboden, waar hij nu voor den keizer, de keizerin en de leden van de keizerlijke familie en van de hofhouding moest spelen. Maria Theresia was erg ingenomen met hem, zij riep het ventje naar zich

toe en het duurde niet lang, of Mozartje zat op haar schoot en legde zijn armpjes om haar hals. Twee dagen later liet zij hem een gala-pakje sturen, een lila rococo-costuumpje met een vest van moiré en met rijk goudborduursel. Dit pakje was oorspronkelijk voor aarts Hertog Maximiliaan bestemd geweest, het jongste zoontje van de keizerin, dat in hetzelfde jaar geboren was als Mozart. ☞ Het kleine kunstenaarje was later nog verschillende malen in Schönbrunn. Op een mooien dag lieten Marie Antoinette en een zusje van deze Mozart alle pronkvertrekken van het paleis zien. Mozart gleed opeens uit op den spiegelgladden parketvloer, waaraan zijn voeten niet gewend waren. Marie Antoinette schoot toe om hem te helpen opstaan. Mozart omhelsde haar en zei, dat hij later met haar wilde trouwen! ☞ Mozart heeft zich ook in latere jaren heel vaak in het park van Schönbrunn opgehouden. Het heet, dat hij hier verschillende aria's gecomponeerd heeft. De overlevering wil, dat hier verschillende melodien van de Entführung aus dem Serail geboren werden, en er is in het park een kleine heuvel, die nog steeds „Mozart-hügel” genoemd wordt, waar Mozart met voorliefde gezeten en gemijmerd zou hebben. ☞ Ook Ludwig van Beethoven heeft veel in het park gewandeld. ☞ In het kasteel Schönbrunn hebben zich ook stukken wereldgeschiedenis afgespeeld. Tot twee malen toe heeft Napoleon I zijn intrek in het paleis genomen, eerst in 1805 en daarna in 1809. Op het plein vòòr het paleis liet hij herhaaldelijk zijn troepen voor zich defileren. Bij een van die parades, toen hij vlak bij de fraaie trap van het paleis stond, werd op den 11en October 1809, drie dagen vòòr het sluiten van den vrede van Presburg, door den jongen Duitscher Friedrich Staps een aanslag op zijn leven gepleegd. ☞ Op de twee obeliskken ter weerszijde van den toegang tot het slotplein bevinden zich nog altijd twee Napoleontische adelaars, die de groote Corsicaan daarop heeft laten aanbrengen en die de Habsburgers later niet meer hebben doen verwijderen. Vijf jaren na Napoleons laatste oponthoud in Schönbrunn, in Mei 1814, nam zijn zoon, de beklagenswaardige kleine koning van Rome, die later tot hertog van Reichstadt gedegradeerd zou worden, zijn intrek in het paleis. Hij bracht bijna zijn geheele leven in Schönbrunn door en bewoonde er dezelfde kamer, waarin zijn vader geslapen had. „Napoleonzimmer” wordt dit vertrek, waarvan de

HET SLOT SCHOENBRUNN. ACHTERGEVEL EN EEN GEDEELTE VAN HET PARK

wanden door kostbare oud-Hollandsche gobelins bedekt zijn, nog altijd genoemd. Op den 22en Juli 1832 blies de arme, tengere „l'Aiglon" in ditzelfde vertrek den laatsten adem uit. Hij was niet tegen het harde leven opgewassen geweest. Twee jaren tevoren was er een kind in het paleis geboren. Een kind, dat reeds op achttienjarigen leeftijd, in 1848, den machtigen keizers-troon zou bestijgen en tot diep in het jaar 1916 zijn scepter over het groote en uitgestrekte Oostenrijk-Hongaarsche rijk zou zwaaien: Frans Josef I. ☞ Op een somberen dag in November 1916 blies Frans Josef in Schönbrunn den laatsten adem uit, midden in een droevigen tijd van oorlog en van grooten nood. En op een regenachtigen, mistigen dag verliet een schier eindeloze lange, treurige stoet het paleis om den gestorven monarch naar zijn allerlaatste rustplaats in den keizerlijken grafkelder onder de kerk van de Capucijner monniken in de Weensche binnenstad te begeleiden. Naargeestig luidden klokken van de kerken, grijs en grau was de hemel en niemand wist, wat de toekomst zou brengen. Geen straaltje zonneschijn, geen straaltje hoop aan den horizon. Overal stonden de soldaten van het rijk, aan alle kanten, in het Oosten en Westen en Noorden en Zuiden en overal streden zij met den moed der wanhoop tegen een ontzettende overmacht. ☞ Twee jaren later. Weer November. De laatste keizer en koning uit het Habsburgsche huis, Karel, woont met zijn echtgenoot Zita in een gedeelte van het paleis. De troon wankelt, overal in

het land steekt oproer zijn hoofd omhoog, overal heerscht ontevredenheid, keizer Wilhelm is uit Spa naar Nederland gegaan, de keizer en de keizerin voelen zich niet meer veilig in Schönbrunn. Op den 11en November verlaten zij het paleis om er nooit meer in terug te keeren. En een dag later werd van het bordes van het Weensche parlement de republiek uitgeroepen. ☞ Schönbrunn slaapt sindsdien een Doornroosje-slaap. Slechts af en toe geven de president van de Oostenrijksche republiek en de leden van het kabinet een schitterend feest in dit paleis. Dan branden weer de kristallen lustres in de spiegelzalen en in de met kostbare schilderijen en gobelins, met oud Chineesch lakwerk en met marmere figuren versierde zalen en kamers en dan heerscht er weer vreugde en bedrijvigheid. Dan weer-

klinkt het geklik van kristallen glazen, dan hoort men het geluid van vroolijke stemmen en dan ruischt er weer muziek door de anders zwijgende zalen. ☞ Op gewone dagen be-

zoeken vreemdelingen het paleis. Zij worden rondgeleid door een „Führer", die hen de bijzonderheden van het gebouw vertelt. „Hier in deze kamer ziet u het bed, waarin de ongelukkige keizerin Elisabeth heeft geslapen, die in 1898 te Genève vermoord werd" . . . . „Hier ziet u het werkvertrek van keizer Frans Josef. Elken morgen om vijf uur zat hij reeds aan zijn schrijftafel" . . . . „In dit vertrek placht hij audiënties te geven" . . . . „Hier ziet u een schilderij, waarop keizerin Maria Theresia met haar echtgenoot en haar kinderen. Dat meisje hier is Marie Antoinette, die later koningin van Frankrijk zou worden en die haar hoofd op het schavot te Parijs verloren heeft" . . . . ☞ Met belangstelling hangen allen aan zijn lippen. En vooral de Franschen, Engelschen en Amerikanen willen steeds meer bijzonderheden omtrent Napoleons zoon hooren. ☞ In een omheind gedeelte van het park, den zoggenaamden „Kammergarten", die de particuliere tuin van den keizer was, waarin hij heelemaal alleen, zonder door ook maar iemand lastig gevallen te kunnen worden, des morgens placht rond te wandelen, bevindt zich een kleine vijver met goudvischen. Een ervan is „de goud-

visch van den keizer". Het was de lievelingsgoudvisch van Frans Josef, waar hij buitengewoon veel mee ophad. Amerikanen, die den tuin bezichtigen, willen nu steeds weten,

welke goudvisch precies dat lievelingsdier is geweest. En zij vragen. „Is dat niet die dikke, groote, bijna roode visch . . . ?" „Of is dat niet die lange, geelgouden visch?" „Nou, g'nädiger Herr" zegt dan de gids laconiek, „zoekt u zelf maar den goudvisch uit, dien u het mooist vindt. Dat zal 'm dan wel zijn! En daar blijven we dan bij!"

Ontvangen Boek.

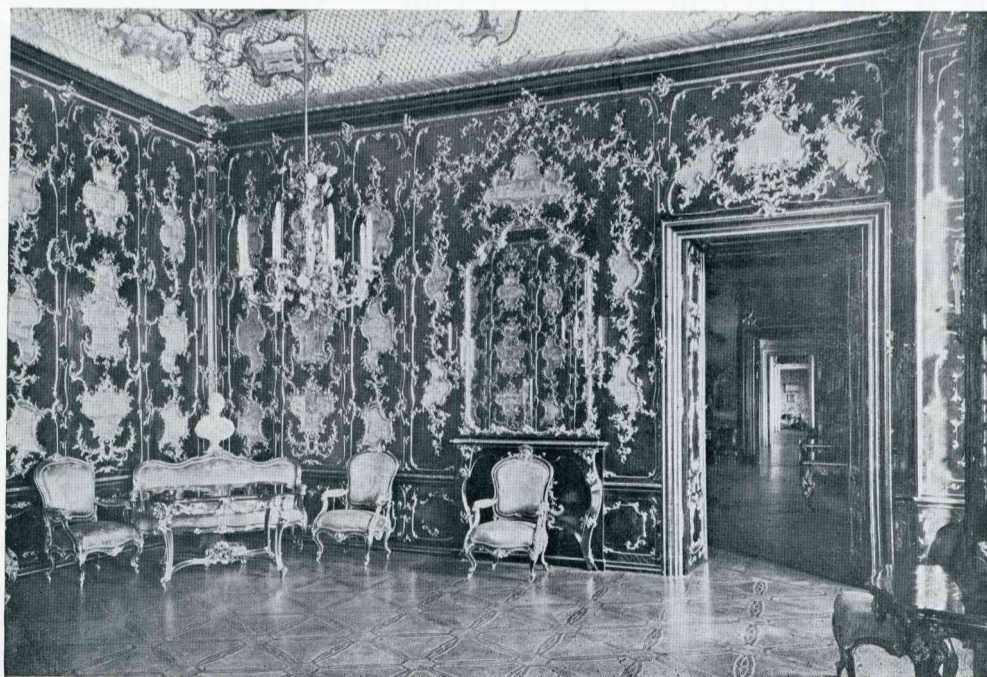
De fa. W. J. Thieme & Cie. te Zutphen zond ons: „De Astronomische Hemelverschijnselen", door Dr. J. van der Bilt, Observator aan de Sterrewacht te Utrecht (250 blz. met zeer vele afb.; ing. f 3.90,

geb. f 4.90). Het boek wil zijn een poging om hun, die slechts een elementaire wiskundige opleiding gehad hebben, de met het bloote oog waarneembare hemelverschijnselen te verklaren, waarbij schrijver zich voor oogen gehouden heeft, dat de lezer alléén baat kan vinden bij het wezen van de zaak, dat begrip hoofdzaak, formules en feitenkennis bijzaak moet zijn. Een boek als dit zal ongetwijfeld velen bevredigen.

HET PALEIS SCHOENBRUNN TE WEENEN

SCHILDERIJ DOOR WINTERHALTER VAN DEN HERTOG VAN REICHSTADT, KONING VAN ROME, ZOON VAN NAPOLEON I, DIE IN 1832 OP SCHOENBRUNN OVERLEED

HOEKJE VAN DE ROZENHOUTKAMER IN SCHOENBRUNN

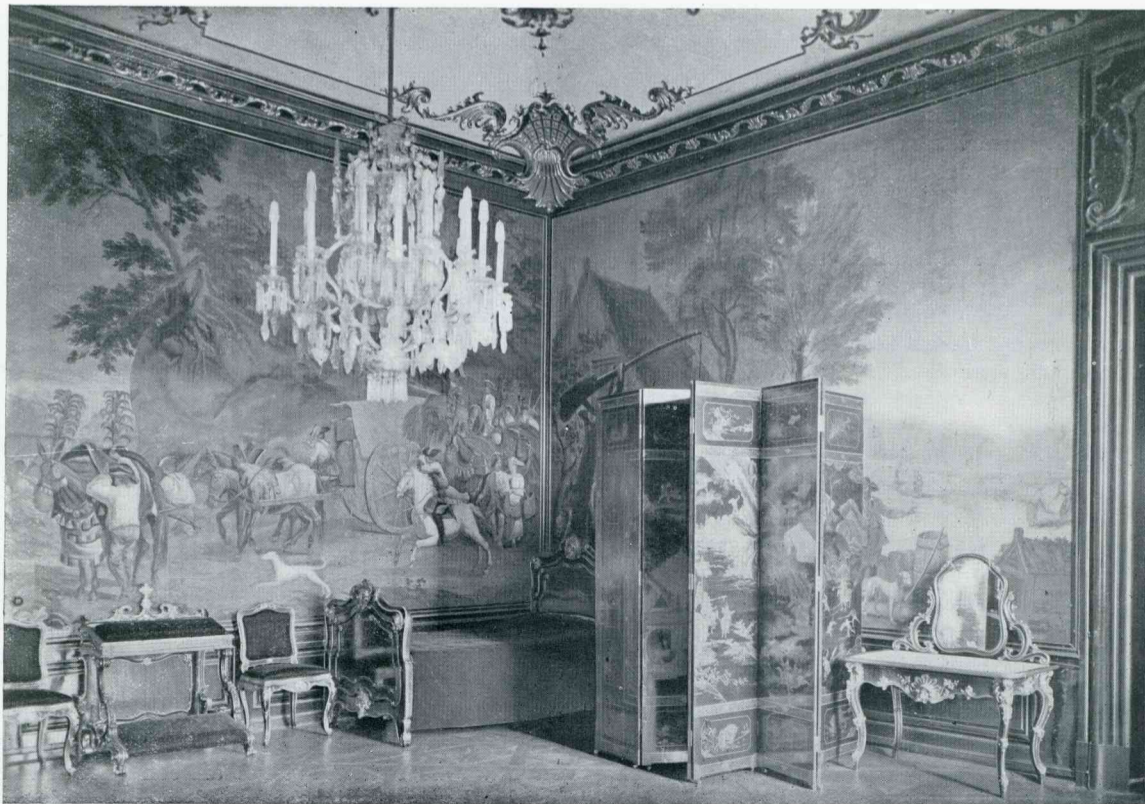
HET VERTREK IN SCHOENBRUNN WAAR NAPOLEON I HEEFT GEWOOND EN ZIJN ZOON „L'AIGLON" IN 1832 IS OVERLEDEN

DROOGBLOEIERS

DOOR G. KROMDIJK

DE Droogbloeiërs, de naam zegt het reeds, zijn nu eigenlijk geen gewone planten. Er zijn onderscheidene droogbloeiërs onder onze planten, hier hebben wij echter de Colchicum op het oog. Ze is ook bekend onder de naam van Tijdeloos, Herfsttijloos, „Nakende jonker", enz. De naam Tijdeloos heeft ze te danken aan het feit, dat ze on-tijdig bloeit. Tegenover de andere bolgewassen slaat ze al een heel gek figuur. Als deze geplant worden toch, beginnen de „Tijdeloozen" of Colchicums te bloeien. Ze bloeien in den herfst, als vele van onze andere gewassen juist neigingen vertoonen om het bloeien te beëindigen en om tot vrucht-zetting over te gaan. De Tijdeloos doet het precies anders-om: als de andere gewassen weer nieuw leven beginnen te vertoonen en de meeste bolgewassen bloeien, gaat de Tijdeloos tot zaadvorming over, indien tenminste in het na-jaar bevruchting heeft plaats gehad. De Colchicum is een bolgewas, dat tot de familie der Liliaceën behoort. De bloem van dit bolgewasje doet veel aan de bekende Cro-

cus denken, het heeft er echter totaal niets mee te maken en behoort zelfs tot een geheel andere familie. De bollen der Colchicums zijn ook, evenals de bloemen, aanmerkelijk grooter dan die der Crocus. De verscheidenheid is ook be-trekkelijk zeer groot, de kleurvariatie bepaalt zich echter tot wit-lila. Ook heeft men ze zoowel dubbel- als enkel-bloemig. Het is heel eigenaardig, dat dit bolgewasje, dat

EEN ANDERE HOEK VAN DEZELFDE KAMER MET HET DOODSBED VAN „L'AIGLON"

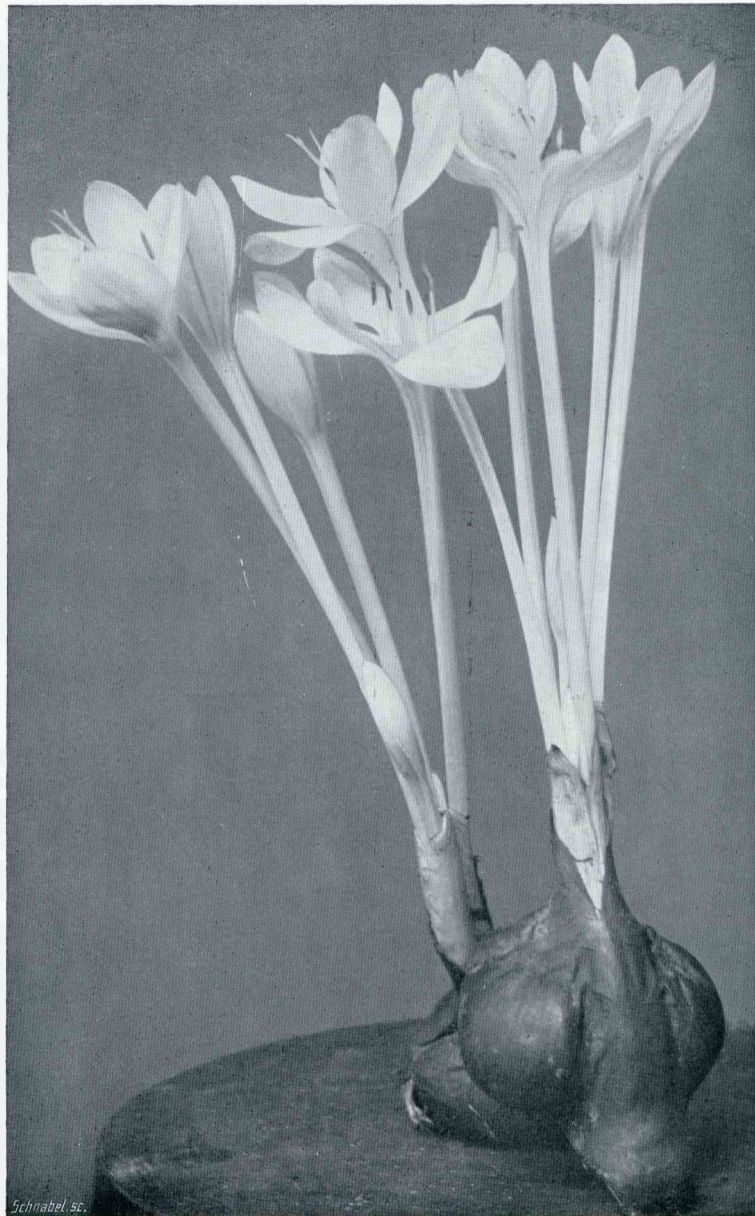
toch zeer mooi is, wat op bijgaande afbeelding duidelijk te zien valt, bij de liefhebbers nog zoo slecht bekend is. Kijkt men in Juli—Augustus in de bloemenwinkels, dan zal men zeker een aantal van deze bollen zien liggen. Gaat U den winkel maar eens in, en vraagt maar eens den prijs, het zal U heusch meevallen. Heeft U enkele van deze bollen gekocht, dan moogt ge ze niet in den tuin planten, indien ge ze althans als droogbloeiers wilt gebruiken. De bollen die men thans koopt, kan men gewoon droog in de vensterbank in bloei krijgen. Men behoeft ze niet op een schoteltje met water te leggen, men kan ze zelfs doodleuk zoo maar droog op den rand van den schoorsteen leggen, waar ze voortreffelijk in bloei komen. Voor hen, die wel eens vergeetachtig zijn met water geven, zijn dit dus al zeer gemakkelijke planten, nog gemakkelijker dan vele Cactussen, wat gieten betreft. Na den bloei breekt de eigenlijke groeitijd aan en moeten we de bollen dus in ons tuintje planten. We planten ze in een flink losgewerkten grond, en zetten de bollen behoorlijk diep, ongeveer 20 cm. Heel vroeg verschijnt reeds het mooie, groene blad. In Juli nemen we de bollen weer op, om ze te drogen, en daarna weer in bloei te laten komen. Vindt men dit abnormale droogbloeien niet mooi, dan kan men ze in den tuin planten om ze daar in bloei te laten komen. Zeer mooi zijn ze als rand te gebruiken, doch ook in den rotstuintje voldoen ze goed. Men ziet dan niets anders dan de naakte bloemen uit den grond komen. De *Colchicum autumnale* wordt hier te lande bij hooge uitzondering nog in het wild aangetroffen. Heel mooie soorten zijn o.a. *Colchicum speciosum*, violet-rose, hiervan bestaat ook een zuiver witte vorm. *C. Bornmülleri* heeft enorm groote zacht-lila bloemen met wit hart. *C. Premier* is lila-mauve met witte keel. *C. Violet Queen* éénkleurig violet, *C. autumnale* fl. pl. heeft dubbele paars-rose bloemen. ☼ We willen er nog even bij opmerken dat men bij ondiep planten de bollen 's winters met een laagje turfmolm moet afdekken. De *Colchicums* bevatten een zwaar vergif, dat zich in hoofdzaak in den bol bevindt, doch ook eenigermate in bloem en blad. Met kleine kinderen zij men dus zeer voorzichtig, dat ze den bol of bloem niet opeten, al zal het dan ook niet direct doodlijk zijn.

DE GOUDMEREL

DOOR R. J. DE STOPPELAAR

EENIGE duizende eeuwen terug heerschte in Europa een tropisch klimaat. Toen, in het zoogenoemde tertiaire tijdvak, wuifden hier de palmen, in wier kronen papegaaien zaten te krijschen en andere tropische vogels riepen. Enkele overblijfsels uit die warme periode, wil men, die opvallen door hun exotische verschijningen, behooren nog tot de hier voorkomende vogels. Tropische vogels van Europa noemt Floericke hen in zijn Vogelbuch. Hij rekent er onder twee die in ons land maar zeer zeldzaam gezien worden, den blauwen scharrelaar, den bruinwit, groen en gelen bijeneter, en de hier meer aanwezige: hop, ijsvogel en wielewaal. Van deze drie is de wielewaal,

de goudmerel, een vrij algemeene bewoner van onze bosschen, parken, duinstreken. Hij is een echte zomervogel die maar van einde Mei tot Augustus hier vertoefte om zijn kroost groot te brengen en een heerlijke, vreugdige verlevendiging te zijn van 't zomersche woud, door kleur en gezang. Behalve het rood van snavel en oog, het leiblaauw der pooten, zijn er slechts twee kleuren gebruikt om zijn lijf te tooien: geel en zwart, helder geel en donker zwart. Maar deze kleuren zijn zoo aangebracht dat zij door harmonische contrastering van den wielewaal een kostelijke verschijning maken tusschen 't volle jonge groen der boschjes. Van naaldhout houdt hij niet veel. Waar de hooge eiken met de spechtengaten staan en de dikke beuken langs de randen der boschjes met er achter de dichte planting van berkjes en lijsterbes, vestigt hij zijn liefste thuis. Daar kunt ge hem voor

HERFSTTIJLOOS ALS DROOGBLOEISTER

den broedtijd wel eens te zien krijgen, geel alover behalve de zwarte weer met een gulden vlek geteekende vleugels en enkele donkere staartpenen. Moeder Wielewaal is meer groenachtig op den rug, terwijl de onderkant grijzig is met donkere streepjes, prachtige schutkleuren om haar bij 't broeden te verbergen. Het is jammer dat hij zoo schuw van aard is, en zich weinig openlijk vertoont. Alleen wanneer er een mededinger komt naar de gunst van het vrouwtje, kunt ge soms zoo'n paar wiewouen na wat oorlogsgekrijsch dat veel lijkt op kattengemauw als een warreling van goud door 't zonlicht uit een boom zien tuimelen. Op den bodem komt de goudmerel zelden, des te vlugger wipt en glipt hij door de dichte boschjes, jagend op de harige rupsen van de spinners, motten en vlinders en later op zoek naar bessen. Zijn onrustige natuur doet hem nooit lang op één plek verblijven. In wijden omtrek stroopt hij zijn jachtveld af en laat 't door blij getinte bosch zijn vroolijken zomerroep hooren waarnaar hij zijn naam heeft gekregen. Dan hier, dan daar klinkt het melodieuze heldere „wie-wou! wie-wou!” Kunt ge dicht bijkomen, dan valt u op hoe er vaak een paar rauwe gorgelende klanken aan voorafgaan „kräik” of „garra-ik”. De wielewaal zingt ook wel. Het is een soort mediteeren, zacht voor zich henen. Hofmann geeft het in zijn „Führer durch die Vogelwelt” weer met de volgende klanken: „di-o! di-li-o! de-o! da-dil-jo! da-dil-jo-deo”. ☼ Halfweg zomermaand als kamperfoelie, sporkenhout, braam, vlier, Geldersche roos en kardinaalshoed bloeien, de varens staan met hooge open groene bekens, de gele tormentil, 't blanke walstroo en nog zooveel meer den boschbodem fleurig aankleeden, is het kunstig nest gereed, het mooie diepe napje opgehangen tusschen een horizontalen vorktak. IJverig arbeiden beide vogels aan dit prachtig stukje vogelnestbouw. Rondom de takken windt het vrouwtje lange grasbladen en daaraan wordt, uit allerlei materiaal vervaardigd: mos, veeren, vezels, bladeren, halmen, het mandje gehangen dat van binnen veel met schapenwol wordt versierd. Op dit zachte bedje komt het vier of vijftal rose donkergestipte eieren te liggen. Ge moogt het als een gebeurtenis beschouwen wanneer ge in het dichtst van 't woud zoo'n wielewalen-nest vindt met eieren. Als ge er voorstaat terwijl de wind suist door de boomtoppen, de tortels hun melancholiek toer-toer! doen hooren. Veertien

dagen broedt het vrouwtje, in de middaguren door manlief afgelost. Het jong gebroed blijft lang in 't nest. Ze zijn al in hun groenachtig pakje eer ge ze kunt zien zitten, soms gerijd naast elkaar, op een tak en hun roep hooren: te-djoek! te-djoek! Het woud heeft nu in volzomertijd eten voor hen te kust en te keur aan rondboemelende insecten en later voor de afreis doen ze zich nog te goed aan de bessen van vogelkers en andere sapvruchten dragende heesters. Doch als Oogstmaand ten einde loopt, maken ze zich gereed voor den trek naar warmer oorden. Dan eindigt het gezellige familiegewijze omzwerven van de pirolen, zoeken ze de streken op waar aan ze misschien de heugenis door tal van eeuwen heen hebben bewaard. Verlaten hangt het nest, waarbij een paar maanden terug vader Wielewaal nog zat te zingen, de uitgespreide staart blinkend in het zonlicht. Misschien dat het in den wintertijd een welkome slaapgelegenheid is voor een of anderen kleinen overblijvendden zanger. Maar vrij zeker treft ge als 't weer volop Mei is den gouden vogel opnieuw aan bij 't oude nest en tokkelt hij weer zijn blij geluid: wie-wou! wie-wou! voor konijnen, spechten, meezen, boomkruipers en klevers, fluiters en alles wat over de boschpaden wandelt en door het jonge hout zich henen windt.

LANGS DE ZAAN

(Slot)

WAREN de Zaankanters op het water thuis, op het ijs niet minder. We zouden haast jaloersch worden, als we lezen van zoo'n ouderwetschen winter, waarin over den overtoom een „overhaalbrug” gelegd werd, waardoor Noord-Holland benoorden het IJ een prachtverbinding over het ijs kreeg naar de Amstelstad. Harddraverijen met paard en arreslede werden op de Zaan gehouden, waarbij dikwijls een gouden zweep als prijs werd uitgelooft. Op het ijs was elk gelijk. „De Dochters der aanzienlijkste Koopliden rijden zoowel als de Dienstboden, en men vindt er onder de Vrouwen rechte Baazinnen op het ijs”. De huizen langs de Zaan staan nog voor een groot deel met den achtergevel aan het water. Alleen bij Wormer wordt een kade gevormd. Langs de voorgevels liep een rijweg, door de wegsloot van de tegenoverliggende huizenrij gescheiden. Die rijweg — dikwijls nog met een rij mooie linden bezet — was erg smal; de zijstraten — de zoogenaamde Paden, waarvan er nog over zijn — nog smaller. In Oostzaan b.v. was de hoofdweg slechts tien voeten breed. Het verkeer met gewone rijtuigen was dan ook bijna onmogelijk. Van elkaar passeeren kon haast geen sprake zijn. Toch werden er en-

kele equipages gehouden. „In het bloeiend Dorp Zaandam vervaardigt men zelfs Koetzen van een bijzonder maaksel, hebbende een ongemeen nauw Spoor, 't welk alleen voor 't genoemde Dorp dienen kan, alwaar de Straten zoo eng zijn, dat zij met geene gewoone Rijdtuigen bereeden kunnen worden”. De rijweg aan de Westzijde werd van den Dam tot Wormerveer door getrokken. Op het smalle dijkje tusschen Zaandijk en Wormerveer ging hij — juist in een bocht nog wel — onder de zeer nauwe stelling van de molen „Het Koper” door. De smalle straat, feitelijk niet als rijweg bedoeld, was bovendien niet tegen het rijden bestand. Men wil dan ook, dat de Magistraat — om het plaveisel te sparen — in overweging nam den bakkers voor te schrijven hun broodkarren slechts van houten wielen, zonder ijzeren banden, te voorzien! In rijkdom deed de Zaanlandsche koopman uit de gouden eeuw zeker niet onder voor velen van zijn Amsterdamsche collega's. Over 't algemeen was de levenswijze echter veel eenvoudiger. De rijke koopmanspaaleizen van de Heerengracht ontbraken in de Zaanstreek ten eenenmale. Voor een deel waren de huizen zelfs geheel of gedeeltelijk van hout opgetrokken, een goedkope

bouwwijze op den slappen veenbodem. Dat echter ook de Zaankanter zijn huis graag opsierde, bewijst het vele snij- en beeldhouwwerk, dat ook thans nog vele oude gevels siert. Bekijk b.v. de raam- en deurversiering van het Molenmuseum te Koog-Zaandijk of de bijzonder fraaie deur van „t Koopmanshuys d'Mol” in dezelfde plaats. Onze foto's geven daarvan een goed beeld. In genoemd museum kan de molenliefhebber zijn hart ophalen aan modellen, prenten, teekeningen en foto's. Alle soorten zijn er in beeld gebracht en menige afbeelding van een bijzonder fraaie molen, reeds lang verdwenen, doet met heimwee aan den gloriëtijd der Zaanse windmolens terugdenken. Vooral de houten topgevels waren dikwijls rijk versierd. Ook daarvan geven we in onze illustraties een paar voorbeelden. Algemeen bekend is het bijzonder mooie, goed onderhouden geveltje te Krommenie, gewijd aan de godin Ceres. Wil men ons tegenwerpen, dat Krommenie niet bij de eigenlijke Zaanstreek gerekend kan worden, dan stellen wij daar tegenover, dat het landelijke dorp van ouds bij de heerlijkheid Saenden behoorde. De oude Zaankanters hielden het goed hunner voorvaderen in hooge eere. Zij hadden een bijzondere eigenschap: „te weeten eene sterke Zugt tot en eene onlosmaakelijke Verknogtheid aan de Goederen der Voorouderen. Huizen, Huisraad, Kleederen, met één woord alles wat voor deezzen weleer bezeten of gebruikt werd, heeft bij de meesten hunner, uit dien hoofde, eene bijzondere waarde. Noode stapt men van 't Vaderlijk Huis af; ja men vindt er, die 't zelve, met den meesten toestel, in den ouden stand bewaaren, schoon het Huis niet bewoond worde, of die, ter berging des Voorouder-

WIELEWALEN

HET NEST VAN DEN WIELEWAAAL (GOUDMEREL)

LANGS DE ZAAAN. HET MOLENMUSEUM TE KOOG-ZAANDIJK

lijken Huisraads, een bijzonder Huis houden. Dit openbaar te verkoopen is de Zaankantsche Vrouwen zeer tegen de borst: wegschenken komen zij veel gereeder toe. — Men pleeg bijkans nimmer Huisraadverkoopingen te hebben, dan van Boedels, door verre Vrienden geërfd". Die verknochtheid aan het goed der voorouders maakte, dat men in vele Zaansche woningen een schat van oudheden kan vinden. ☼ Ook in zijn kleeding bleef de aanzienlijke koopman eenvoudig. 't Is gebeurd, dat een buitenlandsche handelaar, ter beurze van Amsterdam één zijner Zaansche klanten ontmoetend, uitriep: „Hemel! is dat de man, aan wien ik zooveel duizenden toevertrouwd!" ☼ De kleeding der dames vertoonde meer opschik. „Een Zaankantsche Vrouw, op haar kostelijkst uitgedost, draagt niet zelden een schat aan 't lijf". De speciale Zaansche zilversmeedkunst wijst er op, dat mooie sieraden ook hier in den smaak vielen. ☼ De vele houten huizen en „de menigte der Fabrieken, waar toe Vuur vereischt wordt, en de onvoorzichtige wijze, waar op men met rooken van Tabak „ondanks vele aangewende

voorzorgen te werke gaat." vergrootten het brandgevaar. Geen wonder, dat de Zaankanters reeds vroeg aandacht schonken aan hun blusmateriael. Dat ze van de voortreffelijkheid van hun brandweer zelve ten zeerste overtuigd waren, blijkt wel uit de volgende aanhaling. ☼ „Onlangs werd er in ons Dorp Brand geroepen. De Brandspuit, nabij mijn huis zijnde, werd schielijk door den drom de Voks heen gesleept: want ik geloof niet, dat er ergens eene Plaats is, daar men zo ras een middel bij de hand heeft om den voortgang des Vuurs te stuiten, als in ons Dorp. Men wagt niet, gelijk op andere Plaatzen, na de komst van den Hoofdbevelhebber, die, den brand vernomen hebbende, en geroepen zijnde, eerst wat tot versterking binnen slaat, en met alle bedaardheid, zich in een ander gewaad steekt, om tegen de aanvallen van het gespootten water, of der koude, zo de Brand bij de Nagt, of in een ongunstig Jaargetijde, voorvalt, beveiligd te zijn". H.

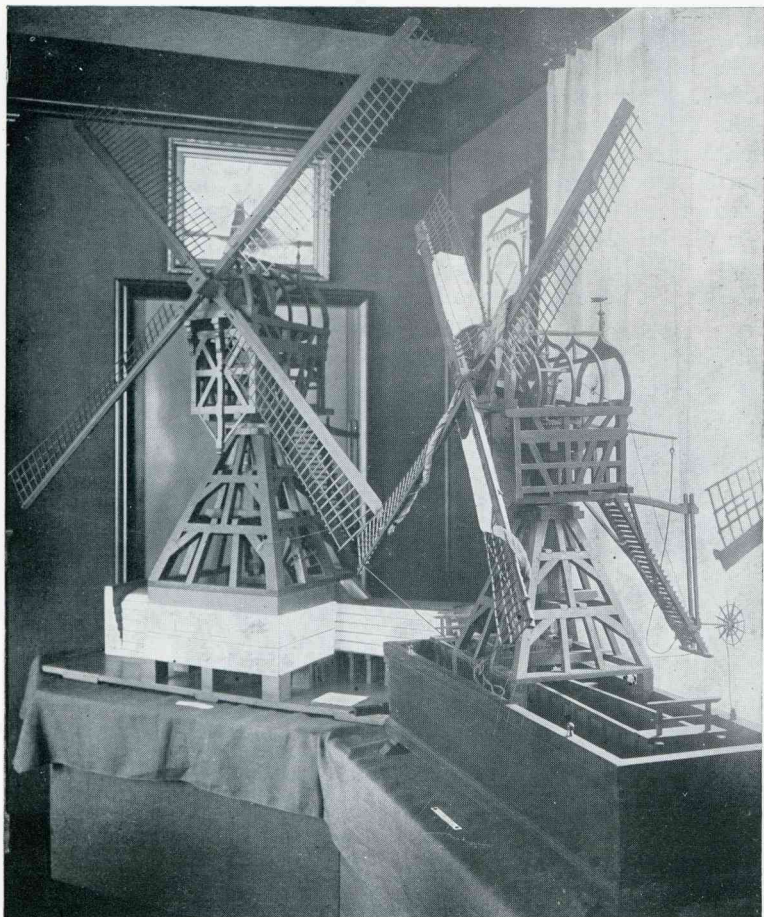
De blijde uitkomst

(Slot van bladz. 357)

HIJ leest het krantje van voor tot achter, de gebeurtenissen uit de streek, de voorvallen in het land, de hevige beroeringen in het buitenland, hij leest het allemaal en schudt daarbij meewarig het grijze hoofd. Want steeds komt 't vaster bij hem te staan, dat de wereld en de menschen hoe langer hoe slechter worden, hoe langer hoe slechter. . . en dat Ons Lieven Heer daar vandaag of morgen wel eens een eind aan zou kunnen maken! ☼ Vanmiddag is hij zeer ter neer geslagen. Terwijl hij aan z'n pijpke zuigt gaan z'n kommervolle gedachten zwaar op en neer; z'n grijze oogen turen in de verte, daar waar achter de spoorlijn het zacht glooiende veld ligt. In de laatste maanden heeft er hij verschrikkelijk over getoed, 't heeft hem den slaap ontnomen, zoodat hij 's nachts rechttop in de bedstee heeft gezeten en in den donkeren vurig heeft gebeden om spoedige uitkomst. Dagen zit hij

EEN MOOIE ZAANSCH E TOPGEVEL

IN HET MOLENMUSEUM TE KOOG-ZAANDIJK

er over te piekeren en praat er over tegen zich zelf. Hij ziet er geen gat meer in, geen lichtpuntje hoe klein ook, geen uitkomst; zijn achtergrond is donker en egaal. ☼ De menschen uit de buurt weten het ook, al langer dan vandaag zelfs. Gisteravond heeft boer van Donge het nog tegen z'n vrouw gezegd: „Let 's op mijn woorde, Kee, ik zie d'n ouwen Verschuure nie lank meer hier neven zitte as da zoo door gaat... neeje... nauw, ge zult 's zien... ij is mar te vroeg gaon renteniëre jong... veuls te vroeg...!” ☼ Ja, werkelijk het staat er bij Verschuure slecht op! De man kan niet meer uit de voeten. Het is gedaan met hem; zijn geld is op, al lang. 't Kleine kapitaaltje dat hij vroeger met hard schrapen bij elkander heeft gekregen, is nagenoeg op. Door zoo nu en dan een stukske land te verkoopen is hij op de been gebleven, maar daar komt eens 'n eind aan! Er staan twee hypotheeken op 't huis met de smalle strook grond die er nog is over geschoten. En nu zit hij met de aflossing. Over 'n paar dagen moet er betaald worden, en hij heeft 't geld niet bij elkander... met den besten wil van de wereld, hij ziet geen kans om 't te krijgen. Het armzalig lapke grond levert niets op. Wel staan er een paar magere piepers, doch die heeft hij zelf hard nodig voor van den winter, tenminste als hij dan hier nog zit; dat staat nog te bezien! 't Grootste gedeelte ligt braak. Trouwens, wie zou 't moeten bebouwen, hij zelf is er oud en te stram voor; een arbeider nemen kost twee gulden per dag minstens. Zijn luie zoon, die zoo nu en dan wat verdient met karweikes voor dezen en genen en de enkele centen op maakt in het cafétje van Biggelaers, hij heeft er geen zin in om zich dood te slaven op dat mager lapke grond waar ge volgens zijn zeggen nog geen twee boontjes van kunt trekken. De eenige dochter van den ouden Verschuure, die zich mistrouwd heeft, heur vent is een groote bamboesjeur, een niksnutter, zij heeft met heur zes kinders toch al een groote tobberij om op het kleine hoefke achter aan de lijn aan den eet te blijven. Zij zoowel als heur man, netzooged als Gradus haar broer, zij hopen maar één ding, dat vader toch maar gauw uit den tijd mag zijn, dat 't huis dan verkocht wordt en dat er nog een centje zal overschieten. ☼ Maar Verschuure weet nu heel goed dat 't huis reeds vòòr zijn dood zal moeten verkocht worden, en zoo spoedig mogelijk ook! De kinderen klagen steen en been, dat als 't nu in der haast moet gaan, dat er niets voor betaald wordt en den een of ander er voor een bagatel mee gaat schuiven. ☼ Waar hun vader naar toe moet, daar hebben zij nog niet aan gedacht...

☼ Hij zelf weet 't wel waar zijn eind zal liggen. Dat is 't nu waar hij zoo mee bezig is, dat is nu z'n zwarte droom. Hij doet z'n oogen toe en ziet het: Dat groote gele gebouw met de donkergroene poort: Het oudmannekenshuis. ☼ Ach wat... zeker bij z'n dochter in? Daar zit hij op 'n schupstoel, die hebben zelf bijna niet te eten. 't Oudmannekenshuis, midden in de stad tusschen die hooge grauwe muren, achter die grijze getraliede vensters waar de ventjes naar buiten zitten te gluren gelijk apen achter uit hun kooi. In zoo'n ellendig kamerke te moeten slapen, te moeten eten in die lage lange zaal te samen met de andere oude ventjes. Verschrikkelijk voor een man van bij de zeventig, die altijd z'n eigen baas is geweest en 't zelfs tamelijk breed heeft gehad. Nu, gisteren, heeft hij de kinderen er over gesproken. Maar ze praten er lucht overheen: „Och vaders... da went allemaal wel motte mar denke... ge doet net of ge naor 't vagevuur mot, ge hebt 'r 'ne goeien oppas, ge kunt nerreges beter zijn!” ☼ Maar hij heeft gezwegen met kommervollen blik. Dät was 't ergste... in de stad tusschen de huizen te

DE DEUR VAN „T KOOPMANSHUYS D'MOL" (1795) TE KOOG-ZAANDIJK

moeten zitten... niet meer op den buiten te kunnen wonen, buiten, waar de lucht zuiver en helder is, waar ge leeft, drie maal meer en honderd maal beter dan in de mufte donkere stad! 't Gaot m'n dood worre... besluit hij mat en gelaten. Kwam Ons Lieven Heer me mar eerder haole...

☞ In den jongen noteboom kwetteren twee musschen luid en uitgelaten. De groote roode zon zakt langzaam weg achter de wazige boomen van den verren straatweg. ☞ Doffe voetstappen komen van 't smalle paadje nevens 't huis, dat uitloopt op de bloemisterij van baas Testers. Dat is een van de weinigen die nog geregeld bij Verschuure komt buurten, hij is de eenige waarvoor de oude z'n hart kan uitstorten. Hij heeft Verschuure reeds al 'n paar maal geholpen, maar daar weet niemand uit de buurt iets van af, zelfs menheer Pastoor niet, die er toch prat op gaat van alles het fijne te weten. ☞ De dikke bloemist met z'n vriendelijk lachend gezicht, met z'n onafscheidelijk blauw sloofje, komt in de schemering zijn buurman opzoeken. Hij bromt zijn avondgroet en haalt uit de keuken een wrakken rieten stoel; ze zijn al jaren goede kennissen. ☞ „Zóózóó vaoders...” zegt hij met z'n goedige diepe stem. „zitte daar weer op oew gemakske onder oewen boom... jaja, wij zulle wel werreke eei... as ge 's wies wa'k vandaog gedaon ad man... over de tweonderd graniums verpot... asteblijft... is da wa?” ☞ Terwijl hij praat strijkt hij maar steeds met z'n zwarte aardhanden over z'n glimmenden schedel. ☞ „Ge zit ier toch mar fijntjes eei... zonder 'n slag uit te voere... g'ed 't mar gemakkelijck gij... kraantje leze... pijpke rooke... jaja... ge kunt wel onderd jaor worre gij!” ☞ De oude man kon om zijn scherts niet lachen. „'k Zal ier nie laank meer zitte Testers”, zei hij klage-lijk... „ach jonge, as ge toch 's wies oe lillik 't mee me voor staot!” ☞ „Kom kom... Verschuure, ge ziet 't veul zwarter in dan 't in waarheid is! 'k Ben nauw sjust 's ier gekomme om 'r mee oe over te praote...” ☞ Verschuure ging rechtop zitten — lag er niet iets hoopvols in Testers z'n stem? Wist hij dan misschien een uitkomst in deze benarde omstandigheden? ☞ „Oe bedoelde da dan Testers...” vroeg hij langzaam... „over praote... me dunkt, d'r valt nie veul meer over te praote... 'k mot toch naor 't oudmannekeshuis toe, da weet 'k veuls te goed!” ☞ „Roep da nauw nie zoo ard... luistert nauw 's eerst nar mijn!” wervoer de bloemist. „Zal ik oe 's wa vertelle! Gij gaot niè naor 't oudmannekeshuis, verstade... daar gade gij niè naor toe?” ☞ De oude man bleef zwijgen. 't Was hem onbegrijpelijk. „Jao mar... mar... 'k zal wel mótte... waor mo'k anders nao toe”, bracht hij er ten slotte met moeite uit. ☞ De dikke bloemist lachte hem bemoedigend toe: „Stil maar manneke... 'k zijn vanmiddag bij onze Janus gewiest, ge wit wel achter 't zand. 'k Wiest da die nog 'n aordig huiske had

leegstaon, waor z'n tante in gewond eed die verleje jaor gestorve is. Da huiske staot dar nauw zoo leeg, en ze doen d'r niks mee, want as hullie Toon gaot trouwe, gaotie op de Rije¹⁾ wône. Nauw eb 'k 't zoo v'r mekare gespuld da gij daor v'r niks kunt wône. D'r zen twee schoone kamerkes en 'n aorig schuurke v'r oewe geit. — „Da d'n ouwe Verschuure maor gerust komt” zeedt onzen Janus, „ij is voor 'nen anderen mensch ok altij goed gewiest.” En as Mina bakt zal ze ok v'r óé 'n paar brooie in d'n ove steke... da's de duurte nie!” ☞ Hij kon het niet gelooven, 't klonk alles zoo wonderlijk, 't drong nog niet zoo onmiddellijk tot hem door.

Maar baas Testers sprak overlegend, nadenkend door: „Dan doe de zóó: Ge verkôpt oew huis mee de voortuin... d'n hof verkôpte nie, die verhuurde an mijn, want ik gai roze kweeke en dan kan 'k 'n stukske land goed gebruike... dan edde 'n paor cente in de week, gij alleen kunt daor wel van komme... dan edde tenminste gin zorg...” ☞ „Mar... mar da kan toch niet waor zijn...” overwoog hij half luid. ☞ „As ik 't oe nauw zeg...” riep Testers verstoord, „echte gij gin gloof meer an m'n woorde...?” ☞ Hij had 't gevoel van iemand die heel lang ziek is geweest en nu weer voor 't eerst in 't zonnetje mag wandelen. Hij hoefde niet naar het oudmannekeshuis... God zij gedankt... niét achter die sombere hooge muren, niét achter de tralievsters... hij zou op den buiten kunnen blijven wonen. ☞ Hij zou wel afhangen van een ander, 't huiske van een ander, 't eten ook van 'n ander bekanst... geen eigen baas meer zijn... maar niet naar 't gesticht in de stad... niet naar de duffe stad. Hij zou heerlijk op den buiten kunnen blijven! Dankbaar moest hij het aanvarden, dankbaar vooral! En zonder dat hij 't zelf wist kwam er een gelukkige glimlach op z'n oud gezicht staan. De bloemist zag dat in 't licht van zijn sigaaropsteker. ☞ „Aha” riep hij... „ge lacht weer... zoo zie ik oe liever, Verschuure...” ☞ „Ge mot morrege mar 's naor Janus toegaon... ij verwacht oe...” ☞ 's Avonds bidt de oude in zijn keuken waar hij twee extra kaarsen van twee cent 't stuk voor 't Lievevrouwe op 't schouw-

DE BEKENDE „CERES”-GEVEL TE KROMMENIE

bord heeft geplaatst. Hij vraagt met z'n oogten toe of Ons Lieven Heer de wereld nog maar een beetje wil sparen... want alle menschen zijn toch niet zoo slecht. ☞ Door z'n bidden heen glanst de blijde gedachte: Niet naar het oudmannekeshuis...! ☞ Buiten, waar de stille avond staat, komt een ronde maan naar de aarde zien. Jubelend schalt een nachtegaal in de duistere, droomende boomen.

1) Gilze-Rijen.

Ontvangen Gids. Het Gemeentebestuur van Elst zond ons een „Gids van Elst”, verlicht met vele foto's, en bevattende vele gegevens omtrent deze bloeiende Betuwsche gemeente.